

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

HEGEDÜS ISTVÁN

FELELŐS-SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Óvár, Bástyantca 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútca, 15. sz. a.) küldendők.

A polgári iskolákról.

I.

Közüktatási politikánknak kezd egyik égető „keleti kérdés“-évé válni a polgári iskola. Nem ültek ugyan még felette — békebiróság vagy orvosi consilium gyanánt — döntő conferentiát a hatalmasságok; de azért nyílt ellenségei és titkos jóakarói már jócska idő óta hirdetik róla, hogy „beteg biz ez az intézmény, sőt talán halva is született.“

Fájdalom, magam sem mondhatom ez ellen, hogy: de bizony nagyon is virágzó egészségnek örvend! Hanem azért halálra szánt betegnek vagy halva születettnek se tartom.

Elismerem, hogy vannak küzdelmei, bajai, szükségei; sőt itt-ott mutatkozhatnak rajta még körjelenségek is. De ugyan melyik tanintézetünk ment egészen minden efféléitől? Hanem azért jutott-e eszébe valaha valakinek azt indítványozni, hogy töröljük el, teszsem fel: a népiskolát, a középtanodát vagy az egyetemet?

„Oh, ezekre mind van is szükség!“ — mondják erre e régibb intézetek barátai, s ezzel hallgatólag kimondják azt is, hogy — „de a polgári iskolákra semmi szükség.“ Sőt megköszönhetjük, ha utána nem teszik: töröljük el hát mindnyáját.

Bizony nem is lenne nehéz! Hiszen, mi könnyebb, mint kitépni, kiírtani azt a csemetét, a mely még csak itt-ott és csak alig verhetett gyökeret. Hanem a már igazán nehéz és kissé talán furesza is lenne, ha 3—4 évvel ama könnyű

munka után már újra meg akarnók honosítani ott, a hol a kiírtása nagyon is érezhető, sőt talán betölthetetlen hézagot hagyott. Pedig körülbelől így lenne a dolog!

Igy; mert bármennyire ócsárolják vagy ostromolják is mostani szervezetükben, — s különösen abban az idealisban, a melyet a mi törvényhozásunk egy 6 osztályos „zsákútca“ képében fundált ki számukra — a polgári iskolákat: de azt el nem vitathatják, hogy mindaddig volt, van és lesz is igen sok helyen szükség reájuk, a míg elemi népiskoláink és tudományos szabású középtanodáink között az a hézag tátong, a melyet csak a nem lát, a ki vak vagy behunyja a szemét.

Szükség van pedig azért, mert a népnek az a tekintélyes része, a melyet kiválólag szoktunk polgárságnak nevezni, nem elégedhetik meg többé anynyi készütséggel s anynyi ismerettel, a mennyit az elemi népiskola nyújthat részére; arra azonban sem ideje, sem módja nincs, hogy azon kívül még egy jó hosszúságú tanfolyamú, magasabb szabású és éppen úgynevezett tudományos intézetet is végezzen. Ha pedig abból kikerülve, ebbe csak beléukkint, édes keveset vihet ki belőle, — a legtöbbször éppen azokból a legkevesebbet, a mikre az életben a legtöbb szüksége volna.

De — a mint a tapasztalat mutatja — szükségük van ily intézetre igen gyakran azoknak a gyermekeknek is, a kiknek szülei már nem tartoznak a szorosabb értelemben vett polgári rendhez. Szükségük van pedig nem csak azért, mert középtanodákat elég könnyen és elég kézügyben

mindnyájan csak nem találának; hanem szükségük még inkább azért, mert közülök a gyengébb vagy közepes tehetségűek az ilyenekbe fel sem igen vétetnek, vagy belőlük — azon okból, mert a tudományos intézet szellemébe nem egy könnyen tudják beléélni magukat — csak hamar elbocsájtatnak, ha éppen ki nem üldöztetnek. — Az ilyenekre tehát a polgári iskolák — egy időre legalább — nem csak szükséges lecsapolók, de valóban áldásos menedékhelyek is. Nem azért, hogy ott tétlenkedjenek, hanem hogy nőjjenek, erősödjenek és gyarapodjanak benne. És valóban számtalan esetet tudok arra, hogy 2—3 év múltán derék vagy legalább is jó tanulókat liferált ily növendékeiből a polgári iskola azoknak a gymnasiumoknak, a melyektől előbb vagy maguk megriadtak, vagy elriasztattak.

Létjogot ad a polgári iskoláknak, s illetőleg biztosítja ezt részükre még az is, hogy középtanodáink — s köztük még a reál iskolák is — kivált azóta, a mióta már legalsóbb osztályaiktól kezdve szoros tudományos intézetekké kezdenek alakulni, majd semmi tekintettel sincsenek a gyakorlati életre s az ő követelményeire. Csak a tudomány magasztos célja és érdeke lebeg szemeik előtt, de azt nem látják vagy nem akarják belátni, hogy ezt is igen sokban lehet s kell is egyeztetni a gyakorlati élet követelményeivel. Nem úgy, hogy a tudományt alacsonítsuk szolgájává az anyagiságnak, hanem úgy, hogy az ő felmutatására s intései és tanácsai útján tanítsuk már idején becsülni, sőt — a menynyire lehet — értékesíteni azt is, a mi realis vagy éppen anyagi is.

De e helyett mit tapasztalhatunk, még ez idő szerint is, a legtöbb középtanodánk növendékein? Azt, hogy már a 4-ik, 5-ik osztályban — baktatva legalább — olvasgatják ugyan nemcsak a hazai, hanem még az ókori klaszszikusokat is, de azért az anyanyelvükön még csak egy egyszerű levelet, nyugtatványt, kötelezvényt vagy szerződést sem tudnak — még csak megközelítő helyesen is — megírni a maguk erején. Vagy azt, hogy ugyanazok, a kik az iskolai könyvekbe foglalt mértannak és számtannak minden nemén áthaladtak, sőt talán a magasabb analysis határáig is eljutottak, gyakran még az iskoláik tantermének tértagságát vagy köbtartalmát sem

tudnak helyesen kiszámítani, s annál kevésbé tudnak hiven felmérni, hogy mennyi falat raktott be az apjuk vagy valamelyik ismerősük újonnan épült házába egy-egy kőmives. Pedig bizony ily tudatlanságot a tudomány sem kíván; hanem azért így árúlja még ma is — és pedig éppen az ő megtámadhatatlan hitelű cége alatt — gymnasiumaink legnagyobb része azt a tenger sok ismeretet, a melynek $\frac{1}{3}$ -át is alig emészti és emésztheti meg a tanuló ifjúságuk, de a melyeknek gondos (!) bemagolása után ünneppélyesen érettnek nyilvánítatik az ő legnagyobb részük, ha még oly kevés nyoma is van szívében és fejében az érettségnek!

Éppen ezért meg vagyok győződve, hogy ha törvényhozásunk nem teremtette volna is meg, megteremtette volna maga a közszükség a polgári iskolákat; vagy teremtett volna helyettük bármi neven oly iskolát, a mely ama sok tekintetben tarthatatlan rendszer ellen nemcsak szóharcot folytat, hanem a gyakorlatban mutatja ki a hiányait s azt, hogy miként volnának ezek pótolhatók.

De az is igaz, hogy a mit így a közszükség és nem a törvényhozás sok tekintetben el-sietett erőszakolása teremtett volna, nem lett volna olyan sok mindent ígérő, de azért a gyakorlati élet szempontjából, kivált kikerekített egészben, mégis oly keveset — hogy ne mondjam: majd semmit sem — adó surrogatum, s különösen nem lett volna oly levegőben libegő, meghatározhatatlan valami, mint a milyen — fájdalom! — a mostani polgáraink legnagyobb része.

S ezzel oda jutottam, hogy — ha a pusztán csak mindent megtámadó nem igen becses nevét magamra venni nem akarom — ki kell mutatnom: mik mostani polgári iskoláink hiányai s akadályai, s miként kellene azokon segíteni, emezeket meg haladásunk útja elől eltolni a végre, hogy ez intézmény nálunk is olyan életképes és életerős legyen, mint a milyennek ismerték fel és nyilvánították az anyaföldjén — Németországon — csak nem régiben is a legilletékesebb szakférfiak.

De erről — tér hiánya miatt — már csak a következő számban vagy számokban szólhatok.

KISDEDNEVELÉSI ROVAT.

Hozzuk be kisdednevelő képezdénkbe a zongora-, kézimunka- és francianyelv tanulásának kötelezettségét.

György Aladár, a tanügy tagadhatlanul lelkes barátja, egy alkalommal, midőn a kisdednevelők választmánya az országos kisdedvő egyletnél a tanügyi szakosztály olyképi szervezése iránt akart kérvényezni, hogy abba a tanári személyzet is felvétessék, ezt a kísérletet, mely egyedül segíthetett volna a tanügyi szakosztály tanegyéneken feltűnő hiányán, nagyon röviden meg nem hallgathatóan nyilvánította, pedig mint a következő megmutatta, a kisdednevelők fentebb jelzett kívánsága nem volt indokolatlan.

Attól az időtől fogva, midőn az országos kisdedvő egylet a régi terjesztő- s újabb keletű kisdedvéd egylet egyesülése folytán újjá született, majdnem jelszókép lőn kiadva az egylet intézőitől, hogy a paedagogiai osztályba paedagogiával foglalkozók be ne választassanak, kivéve három paedagogust, kinek egyike királyi tanácsos, másika országgyűlési képviselő, harmadika városi képviselő és orvos, de a kik közül jelenben a paedagogiával csak az utóbbi foglalkozik. Az egylet ama többi tagjai, kik neveléssel foglalkoznak, kimélet nélkül osztattak be a gazdasági vagy terjesztő osztályba.

E félszeg intézkedés káros következményeül tekinthető a választmány egy legközelebbi határozata, mely eltiltotta az egyik tanár által csupa buzgalomból megkezdett francia órák folytatását, roszszalását fejezvé ki a tanár és igazgató eljárása felett, miért hogy ez intézkedéssel a tanügyi szakosztály teendőibe avatkozni mérészeltek.

A választmány ezen határozata mély megütközéssel fogadtatott, mindazok által, kik kisdednevelőink minél szélesebb körű kiképzetésére törekcszenek, mert eltéknitve attól, hogy a nagy számban képezdékbe felvett növendékek elhelyezésére, bár az egyletnek ez is kitűzött célja volna, valami kiváló gondot az egylet nem fordít, ez intézkedése által clejét vette annak is, hogy a képezde végzett nevelők magán házaknál nyerhessenek ideiglenes állást legalább azon időre, mi alatt a lassan nyilandó intézetek vezetésére meghivatnának.

Mert bármint bizelgünk is magunknak azzal, hogy a két éves képezdei tanfolyam behozatalával a kisdednevelés ügy javítására, emelésére sokat tettünk, azzal ugyan nem dicsekedhetünk, hogy az így nagy költség mellett képzett nevelők megtartását és felhasználását is biztosítottuk, mi nélkül pedig a képzés-ügy csak annyiban mutathat fel sikert, a mennyiben az innen kikerült nevelők talán majd valamikor salát családjukban rakhatják le amaz elveket, melyeknek elsajátítására a képezde költséget, ők pedig időt vesztegettek. S ha az országos egylet

nem egy ízben kifejezett óhaja szerint elég méltónak, elég fontos dolognak tekintette a dajkák képzetésének ügyét is szőnyegre hozva, mellettfő kardoskodni, akkor bizony nem birjuk okát találni, mért vonják el a lehetőséget nevelőinktől arra nézve, hogy tisztességes házaknál mint nevelők alkalmaztassanak; pedig arra hogy alkalmaztassanak a nyert képzésnél még egyébre is volna szükség. Szükség volna a női kézi munkák teljes ismeretére, a zongorában való jártasságra, s a francia nyelv oly mérvű ismeretére, melynek alapján magukat tovább gyakorolni, s kezdőknek az ismeret első elemeit megadni képesek volnának. E három ismeret nélkül kisdednevelőnőink részére jobb házaknál tisztességes állás nem biztosítható, mert mit nyerhetnek, az nem több az úri házakban alkalmazni szokott játszó dajkák állásánál.

Ha a tanügyi szakosztály tanügygyel foglalkozókat bir kebelében s beható vizsgálata tárgyává teszi az ügyet, akkor két alternatiya előtt állott volna, vagy kimondani, hogy képzett növendékeit, nem szándékozik házi nevelőknek elbocsátni, s ez esetben kötelességben álló dolog lett volna arról gondoskodni, hogy pálya végeztével a kisdednevelés terén alkalmaztassanak, vagy megengedni, hogy a jobb idők beálltáig mint házi nevelők alkalmaztassanak, de ez esetben a képzésben megkéllett volna adni mindazon ismeretet, mire egy jóra való s állására kényes nevelőnek multhatlan szüksége van. Ugyan kérdem: nem nevelés dolog-e, midőn alig több képzés mellett, mennyivel a jobb bonneok kell hogy birjanak, a jó nevelőnt megkivántató kellékeknek pedig majd teljes hiánya mellett azt követeljük, hogy képezde végzett nevelőink ne alkalmaztassanak oly házi szerepekre, minőket a bonneokkal végeztetni szoktak, hanem tekintessenek s alkalmaztassanak úgy, mint rendes nevelőnők, kiknek szerepére meg nem képesek.

Igen szép dolog, hogy már akadnak a jobb házak között olyanak is, melyek kisebb gyermekeik mellett képzett gyermekkertésznőket kívánnak alkalmazni, de ezek száma ma még oly gyér, hogy említést alig érdemel, s ezek sem úgy tekintik őket, mint nevelőnőket, hanem mint játszótársakat, vagy mint s legtöbbsnyire olyan kissé finomabb dajkákat, kikre a házi teendők egy részét rá szokták bízni; nevelőnőnek a szó szoros értelmében a mi képezdénkből kikerült növendékekből tudomásomra egyetlen egyet sem alkalmaztak, s nem is alkalmazhattak.

A francia nyelv-, zongora- és kézi munkák tudása már akármit beszéljen s akármiként vélekedjék bárki, oly szükséges valami a mai korban, hogy azt képezdénk elengedhetlen tantárgyává tenném. Tenném, mert ezek ismerete mellett a képzés tekintélye emelkednék, a nevelőnő használhatná jó sikerrel saját családjában, neki egy időre tisztességes megélhetést szerezne, s végül mert mire az országos egylet figyelme ki sem terjedt, ez intézkedés által ki lehetne szorítani a külföldről beimportált idegen szellemű, idegen nyelvű és idegen érzésű nevelőnőket, kik igen gyakran a nevelési elvek közt olyan elveket is

raknak le, melyeknek elsajátítása felett örvideni valami rettenetes módon sem a családoknak, sem a nemzetnek nem lehet.

Ama szerencsés helyzetnél fogva, melyet széles körű öszszeköttetésem a szülők, helyszerzők, sőt maguk a kisednevelők részéről is szereztem, teljes jogosultsággal állítom, hogy kisednevelő képezdink olyan szervezése, mely lehetővé tenné a már említett képességek megszerzését minden oldalról, élénk rokonszenvvel fogadtatnék. Örvidnének annak első sorban maguk a nevelők, kik jobb állást s több tekintélyt nyernének, örvidnének a szülők, kik az idegen, legtöbbsnyire előre nem is ismert tulajdonú nevelők helyett a haza szülötteiből válogathatnának; s bizalom dolgában nyernének mindazon intézetek, melyeknek vezetése az ezután még inkább kiképzett nevelőkre volna bizva.

Az e tárgyak taníttatása ellen felmerült ellenvetések, hogy tudniillik: a képezde nem rendelkezik elég idővel azok tanítására; hogy a kis gyermeket nem célszerű idegen nyelvre tanítani, midőn még saját nyelvét sem érti; hogy a két évi tanítás nem elégséges a tökéletes gyakorlat elsajátítására, oly csekély értékkel bírnak, hogy azok bármelyikét sem nehéz megcáfolni. Mert hogy időt ne lehessen teremteni ügyes beosztás mellett, az neveléses állítás. Vagy akarunk nevelőket képezni s ez esetben már képzettebb növendékeket veszünk fel, kiknél nem lesz szükség a helyes íráson kezdeni a képzést, az első elemek gyakorlatára fordítandó időből tehát marad annyit, hogy pár órát emezekre is szentelhetünk, vagy megelégszünk silány képzéssel, de akkor ne arrogáljuk magunknak a meg nem érdemelt nevelői címet, s ne vegyük zokon, ha házias körben a seprőt is felemeltetik velünk.

Az az állítás is neveléses, hogy mert nem kívánunk segedkezést nyújtani arra, hogy a kis gyermekek idegen nyelvben nyerjenek oktatást; ha e tért, mely számtalan szegény sorsú s kenyér nélküli lánynak szerezne tisztességes kenyeret, ezektől elvonva idegen föld szülötteinek engedjük át. A társadalom javítása nem a visszavonulás, hanem a tényleges beavatkozás által segíthető elő, s így ha hibázik a társadalom akkor, midőn a kis gyermekeknek olyas valamit nyújt, mely erejét felülmúlja, e hibáját inkább tehetjük jóvá tényleges befolyásunk érvényesítése által.

Végre mi azon állítását illeti, hogy két évi gyakorlat igen kevés a francia nyelv elsajátítására, erre megjegyezzük, hogy az állítás lehet igaz is nem is, de akár igaz, akár nem igaz, tény, hogy legalább a gyakorlat alapját megadja annyira, hogy vele kezdő gyermeknél kellő sikerrel lehet eljárni s ön szorgalom útján a tökélyig vinni. Ugyan mivé lenne öszszes szellemi haladásunk, ha ez érvet irányadóul elfogadnók? A szellemi foglalkozások melyike az, melyet tanulásunk utolsó évében teljes tökélyre vittünk? Tökéletesek vagyunk-e mi nevelők saját szakmánkban akkor, midőn az élet szinpadára kilépünk? Az iskola az elmélet, az élet a gyakorlat iskolája; ha azt szerencsésen átfutották, könnyebben és nagyobb sikerrel futjuk át ezt is. Ama félkészülten boesát át emebbe, de lehetőséget nyújt itt egészen elkészülnünk, míg ha azt mellőzzük, akkor meg éppen készületlenek maradunk. Ismétlem én a zongora-, francia nyelv- és kézimunka tanítását képezdinkben nélkülözhetlen szükségnek tartom.

Kobány Mihály.

T Á R C S A

CASTELAR EMIL

PESTALOZZIRÓL. *)

Az új-yorki „Harper's New Monthly Magazine“-ban évek óta folyik egy rendkívül érdekes cikksorozat közlése a lánglelkű spanyol republikánus államférfi és tudós, Castellar Emil tollából e cím alatt: „Köztársasági mozgalmak Európában.“ Idő- és alkalmyszerűnek véltük átvenni e ragyogó költői tollal és valódi republikánus lelkesültséggel írt fejtegetésekből azt a részt, mely a nevelésügy halhatatlan emléktű reformátorára, Pestalozzira vonatkozik. E

*) Múlt alkalommal ígért kegyeletes megemlékezésünket Pestalozzról korunk egyik legzseniálisabb stílistája, Castellar e klasszikus soraival rójuk le, melyet az „Ellenőr“ után közlünk. Oly gyönyörű e cikk minden sora, hogy nem tudunk abból semmit kihagyni, s éppen e miatt érezzük is, hogy ezúttal adósai maradtunk a „Család“-nak, de jövőben kamatjával együtt kiegyenlítjük kötelezettségünket.
Szerk.

nagy férfiú emléke a nevelésügy barátainál a napokban úgy is felújult, minthogy az ideai február 17-én ünnepezték meg halálának 50-ik évfordulóját. Oly férfiú, kiről századunk egyik legnagyobb republikánusa, legtudósabb és legszellemdúsabb embere oly valódi elragadtatással ír, megérdemli, hogy emlékének pár hasábot e lapokban is szenteljünk.

Miután Castellar ismertette röviden ama fontos befolylást, melyet a többek között a De Foe Dániel, Rousseau és Basedow működése az újabbkori nevelés tan fejlődésére gyakorolt, így folytatja elmélkedését: A lendület, a melyet az újkori nevelés De Foe Dániel és Rousseau művei s Basedow fáradozásai által vett, igen termékeny volt úgy könyvekben, mint tervekben, melyek mind oda irányultak, hogy a gyermekek nevelését előmozdítsák s őket a szabadság eszméjéhez szoktassák. Salzmann hősiesszen küzdött az új eszmék mellett. Bár pap volt, hatalmas ékesszólással és meggyőződéssel dörgött a szűk látókörű orthodox nevelés ellen, mely a fiatalság józan értel-

mét a hagyományok terhe alá görnyeszi, emlékezetét a biblia számtalan versével halmozza el, és jellemét oly valóságos szertartásokkal rontja meg, melyeknek a vallással és az étellel semmi közük. Campe, De Foe utánzója, megmenté a nevelést attól az érzélgősségtől, mely Salzmannnál mutatkozott. Ő a költészet ellen fordul s azt a nap világánál gyűjtött lámpának nevezi és azt kívánja, hogy az ember a maga jogaiban, erejében és a természet fölötti hatalmában éppen ily erősen bízzék, mint Robinson Crusoe.

Az a férfiú, a kiben az említett nagy nevelésügyi forradalom leginkább megtestesülve látszik, a halhatatlan Pestalozzi volt. Fichte, a német nemzethez intézet szózatában, népének újjá teremtő iskolájául e szentnek a rendszerét mutatta be. És valóban senki sem tudta oly biztosan felismerni amaz egyéni képességeket, a melyek az embernél minden egyes korban uralkodni szoktak, és senki sem látta oly tisztán azt az utat, melyen ama képességekhez a leghamarább eljutni, azokat mindennapi gyakorlás által fejleszteni s a tudományok fényével megvilágítani lehet. Ha olyankor, mikor az emberben még az érzelem a túlnyomó — abban a korban, mikor leginkább ragaszkodik a természethez és otthonához, az értelmet neveljük; és ha fiatal korában, olyankor mikor a képzelem uralkodik fölötté — mikor a vér hevessége és a lélek nyugtalanzkodása szenvedélyre és küzdelemre tűzeli őt és szembeszállásra mindennel a mi környezeti, mert érzi annak szükségét, hogy külön világot teremtsen magának — ha e válságos időben a józan gondolkodást neveljük benne, s végre, ha olyankor, mikor a józan gondolkodás kora elérkezett s azzal nem ritkán az élet keserű gyümölcssei is; mikor a virágok elhervadtak és a lepkék nem csapongnak többé körülök, ha ilyenkor az érzelmeket és a képzelő tehetséget igyekszünk nála fejleszteni, az emberből valami mesterséges lényt alkotunk a nélkül, hogy siherült volna leigáznunk benne a hozzáférhetetlen, taníthatatlan és titokszerű természetet. Valamint a gyümölcsök előbb magvak, csirák és virágok, éppen úgy az eszméknek is érzelmeknek, benyomásoknak és sejtelmeknek kellett lenniök, mielőtt feltétlenül biztos ismeretké válhattak volna. És ha a gyermekben a gyermeket és nem a férfit neveljük, és ha a gyermekek képességeit a kezök ügyébe eső jelképek s oly elbeszélések által fejlesztjük, melyek nekik tetszenek és felüdítik őket, saját egyéni lelkeikben biztosan elültethetjük az ősziemberiség lelkének csiráit.

Ki az, ki a gyermeket igazán az emberiségben és az emberiségnek neveli? Ki van felruházva ez isteni küldetéssel? Az anya. Ő az a próféta, ki előre látja a jövő életet, az a Sibylla, kinek ajkairól a mindentudó szellem titkai hangzanak felénk, az a bűvész, ki képzelemünket édes és magasztos legendákkal tölti be, és az a papnő, ki öntudatunkat a végtelenség birodalmába emeli fel. Attól a pillanattól kezdve, midőn gyermekét szíve alatt érzi, úgy tűnik föl, mintha a természet és világsszellem fölfel-

dezte volna magát esze és szíve előtt, hogy segítségére legyen isteni kötelességének teljesítésében, és így ősziesség érzelmét, eszméit és gondolatait mintegy bele oltja gyermekébe, mint a hogy a madár szokta ősziességét mindazon különböző tárgyakat, melyeket a mezőkön talál, hogy szeretett kicsinyjeinek puha és nyugalmas fészket készíthessen. Az anya ősziességével ismeri az egészség ama törvényeit, melyek segélyével gyermekét a világ mostoha-ságai ellen megvédheti; azt az orvosságot, melylyel annak állandó testi fogyatkozásait gyöngítheti; azokat az erkölcsi elveket, a melyek őt az élet küzdelmei közepett gyámolítani és fenntartani fogják; azt az irodalmat, mely napjait derültekké fogja tenni, s végül azt a vallást is, mely őt a többi teremtett dolgoknál magasabb lénynek teendi, s mely őt a végtelenség kebelébe fogja vezérelni. Az anya lelkében és eszében éppen úgy van meg mindaz mire a gyermeknek korai éveiben szüksége lehet, mint kebelében annak egyetlen valódi tápláléka. „Változtassuk anyává az iskolát” — ez volt Pestalozzi gondolata.

Ily ember csak is köztársaságban születhetett, élhetett és nekedhetett. A köztársasági városok voltak azok, melyek az emberiség nevelésére és oktatására legtöbbet tettek. Ha végig tekintünk a történelem minden korán, úgy fogjuk találni, hogy az emberiséget ama városok tanították s képezték azzá, a mi lett. Minden egyes város elhozta kincsét az emberiség közös kincstárába. Athéne a maga szobrait, Róma törvényeit, Florene a renaissancekor művészetét, Genua a kereskedelem számára a váltót, Velence az iránytűt, Palermo a távcsőt, Strassburg a könyvnyomtatást — és valamenynyi az eszmét. A modern nemzetek sohasem jutottak volna el a tökéletesedés jelenlegi magas fokára, ha a gondviselés ez apró köztársaságokat — megannyi jószemecskék gyanánt — közéjük szét nem hinti. Franciaországnak ősziesség szellemi mozgalmi a XVI. században kárba vesznek vala, ha nincs Genf, mely Calvint magába fogadja. Angolország is talán könnyen a katolikus reactio kezei közé esett volna, mint a Stuartok hűbéres birtoka, ha Németalföld meg nem szüli az Oraniai uralkodó családot. S Németország szellemi életére sok elhatározó befolyást gyakoroltak Svájc republikánus városai s különösen Zürich. Ott élt Fichte és Schelling; ott írt Klopstock és Gessner; ott alkotott Lavater bizonyos szellemi kört, a szellemi gyűpontnak egy nemét, a honnan sok fénysugár lövelt szét; ott nevelkedett Pestalozzi is. Amde legelső iskoláját a Vierwaldstätti tó partján alapította. Oly gyönyörű táj az, melynek képe mindig szemünk előtt áll s nagyszerűsége sohasem enyészik el emlékezetünkben. Ha egyszer láttuk, soha sem feledjük el többé. Legszélsőbb északi pontján Luzern városa terül el göth izlésű tornyaival, festett hidjaival, melyek alatt a Saar folyócska hömpölygeti zöldes hullámú vizét; egyik felől a zord, meredek Pilatus emelkedik, mély sziklavölgyektől megszakgatva, mintha ridegsége csakis romboló viharoknak adhatna életet; átellenben pedig a csöndes, békés Righi tornyosul ég felé, csúcsán és oldalain

kertekkel és nyaralókkal borítva, mint Olaszországnak Horác vagy Virgil által megénekelt valamelyik hegy csúcsa; e két óriás közt, roppant gyémántokból alkotott szinkörhöz hasonlóan ott emelkedik a háttérben a Felföld (Oberland) hegylánc, mely örökös havának kristálytisztaságával fogja fel és veri vissza a nap sugarait; a távolban pedig az öblökkel s kikötőkkel csipkézett s városokkal és falvakkal szegélyezett sima tükrű tó, melynek partjain a helységek üde zöld ligetek és az Alpok fenyvesei közt feküsznek szétszórtan. Csodás, leirhatatlan látvány, melyhez hasonló hiába keresnénk e földtekén, mert oly kis helyen oly nagyszerű ellentétek másutt sehol sincsenek, és sehol sincs a szép és magasztos egymással oly közeli szomszédságban. És midőn a tó vizének égszínű felületén tova sikamlunk és a nyájak kolompolását a pásztorok énekével s az evezők kiáltását a falú harangjának csengő-bongó hangjai által fölvert vízhangokkal öszszevegyülni halljuk, képzelünk ama korba vezérel vissza bennünket, mikor azok a parasztok és esónakosok, e sok nagyszerűség által lelkesedésre ragadtatva, megesküdtek, hogy a függetlenséget kivívják, a népuralmat és köztársaságot megalapítják. És Tell Vilmos vezérlete alatt meg is alapították úgy, hogy ma is elevenebb az, mint a minket itt környező élet, nagyobbyszerű, mint az Alpok körülünk és költőibb, mint e páratlan tó, mert a Tell Vilmos keze a természet nagy csodái fölé a népszabadságnak még nagyobbyszerű csodáit helyezte oda.

E tündérien szép tájakon süvöltött végig az 1798-ik évi háború, iszonyatot és pusztulást hagyva mindenütt maga után. Szeptember havában történt. A franciák egységes alkotmányt akartak behozni, melyet azonban a szövetséges kantonok nem fogadtak el. Hatalmas ellenállást szerveztek. Az egyszerű földnépe öszszesereglett, hogy szabadságát és jogait megvédje, mint az Alpok sasai védik fészkeiket és fiaikat; hanem a franciák kérésekkel voltak. Egy negyede azoknak, kik útjokat el akarták állni, halva maradt a csatatéren; a többiek elmenekültek és az erdőkben szerteszéledtek. A holttestek közt 200 nőt és 25 gyermeket találtak. A templomot megszenteltelenítették, oltárait vérrel festették be s boltozatait puska lövésekkel rongálták meg. Hetvenöt hazafit, a kik oda menekültek, barbár módra legyilkoltak. A lelkészt, ki éppen misét mondott, az oltár lábainál lötték le. A várost kirabolták és a külvárosokban 580 házat hamuvá égettek.

E pusztulás közepette, a katastrofa után 15 nappal, október havában jelent meg Pestalozzi ama füstölgő romhalmazok között. Szíve éppen úgy tele volt keserűséggel, mint a táj körülötte.

S valóban e környék állapota rosszabb már nem is lehetett volna. A falvak úgy szét voltak dülva, mintha Attila járt volna ott; az élőfákból állott erdők megszűnődött esonka törzsekből álló erdőkké változtak át; a tanya és műhelyek tökéletesen tönkre voltak téve; a házi állatok nyájai fölemészltve, vagy szétugrasztva; elhagyatottság és pusztaság mindenütt, mert a lakosok elmen-

kültek a végromlás e sötét helyeről; a halottak temetetlenül rothadtak el a mezőkön, oda gyűjtve a környék ragadozó állatait. Ott, az egyik félig lerombolt épületben a melynek falai kormosak voltak a füsttől, ajtói és ablakai teljesen hiányoztak és padozatán még párologott a vér — oda gyűjté öszsze Pestalozzi a sápadt, éhes és beteg gyermekeket, kik fedve voltak sebhelyekkel s rongyaikban reszkettek a hidegtől és a félelemtől. Azonban ez a férfi olyan volt, mint Jézus, ki örült a gyermekek társaságának, ha tiszta szemeikbe nézhetett s élvezhette ártatlan mosolygásukat, fürkészhette apró, vézna testeikben a jövő férfiát s azt a jövő világot, melyet e férfi fog teremteni — és egy anyához hasonló teljes odaadással csüngött a gyermekdedségen és gyermeki ártatlanságon.

Olasz származású lévén, lelke magában foglalá az olaszországi Alpok tájain mutatkozó ellentéteket, hol az Éjszak egyszerű harasztjai a Dél narancsvirágaival vegyülnek öszsze. Nyelvére s értelmi fejlettségére, valamint szülőhelyére nézve is, minthogy Zürichben született, német volt; de szintén születésénél s meggyőződésénél fogva köztársasági érzelmű, forradalmár és újító vala, ki örökösen harcban állt az arisztokracia előjogaival s mindenkor búzgó hirdetője volt az egyenlőség humánus elvének; forrón szerető anya által neveltetvén fel, kinek oldalánál gyermekéveit töltötte, anyja finom nőies lelkének és szellemének nagy részét beleoltotta; kora ifjúságában vévén öül egy gazdag árva leányt, annak öszszes vagyonát jótékony célokra áldozta; kedvezőtlen viszonyai közt pedig atyja házának két öreg nőeselédje által, kik őt anyaként szerették, ápolatván és tartatván fenn — így bolyongott e második üdvözítő helységről-helységre, fölkeresve a szegényeket és tudatlanokat, nevelve és gyámolítva őket, örökbe fogadva árvákat s szükség esetén koldulva is az éhezők számára: böles volt tényeiben, költő az életben, isteni és halhatatlan gyermeke az örökszép természetnek.

Nem volt ő tudós. Könyve a mindenség vala. Nincs az a nyomtatott betű, mely az arany fényben ragyogó csillagokhoz hasonlíthatna. Nincs az a rideg papírlapok szemfedőjébe burkolt költészet, a mely az Alpok költészetéhez volna fogható, midőn ezüst csúcsaik a fölkelő nap üdvözlő sugarai, vagy pedig az esthajnal rózsás visszénye arany színnel vonják be. Nincs oly nagy, nincsen oly mélységes értelmű könyv, mint az ember öntudata, s nincs oly finom vagy oly gyöngéd költészet, mint a szívé, midőn a szerencsétlenek iránt rokonszenvet érez. Egyesíteni őket oly iskolában, mely szeretetteljes legyen, mint egy anya gondos, mint a gondviselés és szent, mint a templom; mindjárt eleinte elkülöníteni őket minden oly mesterséges kinyilatkoztatástól, mely nem a lelkiismeretből és a mindenségből származik; megsemmisíteni bennök a kiváltságosság minden érzetét s a kaszt-uralom minden hagyományát és eszméit; tág mezőt nyitni minden egyes lélek számára, hogy rendeltetését betölthesse; kötelezni némelyeket arra, hogy másoknak oktatóivá, tanítóivá legyenek s mindnyáját kötelezni arra, hogy eszméiket, gon-

dolataikat egymással kölcsönösen közölgék, miként a csil-
lagok közlik egymással fényüket a végtelenségen át; mun-
kára bírni őket tavasszal és nyáron, hogy magot vesse-
nek, virágokat ültessenek, arassanak és gyűjtsenek, s té-
len a műhelyekbe járjanak dolgozni s gyakorolni magukat
ama kézi mesterségekben, a melyek által a munka min-
denféle bajával és javával megismerkedhetnek; megtanítani
őket, hogy karban zengedezzenek hála-énekeket a min-
denhatónak s dicsőítő dalokat a honnak és szabadságnak;
oda képezni őket, hogy a kert földjéből s az elhullott fa-
darabokból előbb iskoláik, aztán a falú, később a kanton
s végre Európa és az egész világ képének körvonalait ki-
formálják; fogalmat szerezni nekik a számokról és elne-
vezésekről, először csak jelek vagy jelképek által, míg el-
májók oda fejlődik, hogy az eszméket és fogalmakat meg-
határozni és osztályozni tudják; emlékeztetni őket, hogy
azért élnek a természetben, hogy azt széppé tegyék, a
társadalomban, hogy használjanak és az isten kezében,
hogy őt utánozzák s műveiben kövessék: mindezt megki-
sérteni, sőt meg is tenni, csupán a jót mivelni akarván
ösztöne által vezéreltetve, csupán az igazságot tartva cél
gyanánt szem előtt s nem várva, nem remélve azért
egyebet, mint az öntudat-nyújtotta lelki megelégedést
vagy talán egy sort a világtörténelem könyvében: ily mó-
don s ennyire átalakítani magát és mindent maga körül
anynyit jelent, mint — egyetlen szóval elmondva — egy
új társadalmi világ csiráját írtetni el és így Pestalozzi
valóban megérdemli a halás emberiség megemlékezését és
soha el nem enyésző helyeslését.

Mint minden rendkívüli ember, úgy ő is rendkívüli
szerencsétlenségeknek volt áldozata. A katolikusok elűz-
ték őt kantonjaikból, mert protestans származású volt; a
protestansok meg a vallás elhanyagolásával vádolják őt.
Hires tudós emberek kigúnyolták és megvetették csekély
tudományáért. Saját tanítványai hálátlanok voltak iránta,
éppen mint az Üdvözítő iránt a magáéi. A szenteskedő
reakció, mely a császárság alatt és e sajátságos XIX. szá-
zad első éveiben kezdődött, megtámadta, ostrom alá vet-
te és fojtogatni kezdte őt. A nagy Michelet írta le utá-
nozhatlan szépségű stíljában e nagy szellem utolsó nap-
jait. A theocraticus reakció zsarnokságát és az álszentes-
kedők támadásait nem bírván tovább kiállani, Yverdunben
alapított utolsó tanintézetéből a Jura-hegységbe menekült,
hogy egyedül éljen ott öntudatával, Istennel és a termé-
szettel. azzal a titokszerű szentháromsággal, melynek egész
életét áldozatul hozta. Egy napon, mikor már nyolcvan
évesnél idősebb volt, ismét leszállt a hegyek közül ama
kis tanintézetbe, melyet ő a maga eszméi és rendszere sze-
rint alapított. A mindkét nemű gyermekek, kik új lelke-
ket, új szellemeket e férfi eszméinek köszönhatték, elébe
siettek fogadására. Hymnusokat zengedezve és szent ál-
dásáért esengve. Az egyik gyermek szép eserkoszorút
adott át neki. Nem őt illeti meg a koszorú, mondá Pes-
talozzi, hanem az ártatlanságot, mely az egyetlen szent
dolog e földön. Pedig nem, ez nem igaz. Létezik valami

szentebb is az ártatlanságnál, valami magasztosabb, mint
a paradicsom, ezen a világon. Ez pedig ama férfiú, ki is-
merte az élet minden csábait, de megveté azokat, hogy
magát az emberiség imadásának szentelhesse; ki az igaz-
ságot tette vallásává, a jótékonyságot szeretetével, a jogot
és méltányosságot egyetlen életével s az elnyomottakat
tette vágyainak és gondolatainak egyedüli tárgyává. Ez
az, mi szentebb és istenibb a világtörténelemben. Azok
az emberek, kiknek életpályája olyan, mint e férfiú volt,
szenvedhetnek az életben és halálban sokat, de csak azért
szenvednek, mert a gondviselés azt akarja, hogy a kor-
szakok egymást követő sorozatában éppen azok legyenek,
mint testvérszellemeik: Vértanuk és Üdvözítők!

Sámi Lajos.

IRODALOM.

Előfizetési felhívás a „Petőfi-társaság” könyvki- adó-vállalatára.

Midőn pár hó előtt a „Petőfi-társaság” cím alatt
egyesült írók hanyatlásnak indult szépirodalmunk érde-
kében vállvetett munkásságra szövetkeztek s a nyelvére
és irodalmára mindenkor féltékeny nemzetet hazafias tö-
rekvésük pártolására szólították fel, szemük előtt nem
csupán az lebegett, hogy szépirodalmi közlönyük meg-
indítása által egymást nagyobb és lelkiismeretesebb te-
vékenységre ösztözüzve az időszaki szépirodalmi sajtó
emelésére törekedjenek, hanem, hogy oly nagyobb cre-
diti szépirodalmi művek megjelenését is eszközöljék,
melyek a kiadási kedv megdöbbenő hanyatlása követ-
keztében mai napság csak az író áldozatkészsége mel-
lett kerülhetnének napvilágra vagy éppen sehogy.

A nemzet megértette a hozzá intézett szöveget s a
kedvezőtlen idők ellenére is sietett megmutatni, hogy
méltányolja törekvéseinket s támogatásával közlönyünk
fennállhatását biztosította. E rokonszenves fogadtatás fel-
bátorít, hogy újabb vállalkozásunkat újra buzgó és te-
vékeny pártfogásába ajánljuk.

A „Petőfi-társaság könyvkiadó-vállalata” a hazai
és csakis *kizárólag a hazai* szépirodalom újabb és jobb
termékeinek kíván tárháza lenni, minthogy meg vagyunk
győződve arról, hogy szépirodalmunk felvirágzásának
legbiztosabb és legnagyobb eszközét akkor találtuk fel,
ha az újabb és jobb hazai termékek minél szélesebb
körökben való elterjedését eszközölni képesek vagyunk.

Járuljon tehát továbbra is támogatásával a nemzet
a szép cél előmozdításához s akkor a magyar szépiro-
dalom jelenlegi pangásából felocsudva, újabb emelkedés-
nek és virágzásnak induland.

Társaságunk egyik fő feladatául éppen azt tűzte
ki, hogy az írókban a lelkesedést s a közönségben az
érdeklődést fenntartsa, sőt fokozza, s azért talán nem

egészen jogtalanul remélheti, hogy a nemzet támogatni és pártfogolni fogja őt törekvésében.

Vállalatunk első évi folyamát fogják képezni: *Endrődi Sándor* költeményei, *Jókai Mórtól* egy kötet szépirodalmi dolgozat, *Balázs Sándor* vig elbeszélései, gróf *Zichy Géza* költeményei, *Vadnai Karolytól* egykötetes regény.

Ezen öt kötetet két szállítmányban, május és november hónapok folytán kapják meg az előfizetők, kik három évi hitelezettség mellett lépnek be a könyvkiadó-vállalat s azzal együtt a *Petőfi társaság* pártolójának sorába.

Az első (valamint minden utána következő) évfolyam előfizetési ára 5 frtban van megállapítva. A kik az egyes köteteket *diszes angol kötésben* kívánják, kötetenkint 50 krt; az első évben tehát, az előfizetési díjon felül 2 frt 50 krt fizetnek.

A művek díszes kiállításáról és pontos szétküldéséről *Aigner Lajos* gondoskodik, kihez az előfizetési pénzek (legcélyszerűbben postautalványok útján) küldendők. Budapesten, 1877 március hó közepén.

A „Petőfi-társaság.”

Szerkesztőségünkbe újabban beküldetett: 1. Emlék, a legszebb magyar dalok válogatott gyűjteménye. A művelt ifjúság számára gyűjtötték Földes József és Demeter Robert. I. füzet. Tartalom 150 dal hangjegyezve. Ara füzeve 1 frt 50 kr. 2. Magyar könyvesház, IV. folyam 6 sz. Elbeszélések Caballeró után Szulik Józseftől. E vállalatból egy folyamnak (10 füzet) ára 2 frt, egyes füzet 20 kr. Kiadó *Aigner Lajos*. Lapunk már bővebben szólott e vállalatról, melynek célja a magyar családokat egy olesó könyvtár birtokába juttatni.

VEGYESEK.

— Az „Aradvidéki tanító-egylet” felkérésére felhívjuk az érdeklettek figyelmét a következő pályázati hirdetésre: Az „Aradvidéki tanító-egylet” 5 darab aranyat tűz ki következő pályatételre: Vannak-e álliberalis elvek és intézkedések a tanügy természetével szemben, melyek ennek szabad fejlődését megakadályozzák s a népnevelés közvetlen intézőinek hatáskörét s az ügy tekintélyét megcsónkítják. Pályázati határidő 1877 év május 31. A pályaművek idegen kézzel írva, jelígs levél kíséretében az „Aradvidéki tanító-egylet” elnökségéhez (Arad) küldendők. Pályaművek bárkitől elfogadtatnunk, akár tagja legyen valamely hazai tanító-egyletnek, akár nem. Csak magyar nyelven írt pályaművek vétetnek figyelembe.

— A helybeli m. k. tanító-képezde önképző-köre március 18-án d. u. Deák Ferencz nagy hazánkfia emlékére kegyeletes ünnepet szentelt. A közönség zsúfolásig megtöltötte a gyakorló iskola termét, tanúja kívánván lenni ezúttal is a képezdei ifjúság zene- és dalban való előhaladásának. És az itt töltött pár órát nem is bántuk meg. Mind a

Vecsán János emlékeszede, mind az önképzőkori ifjúság által előadott dalok és zenei részek igen szépen sikerültek s egyfelől a növendékek komoly szorgalmáról, másfelől a vezetők fáradhatatlan buzgalmáról győzték meg a jelenlevőket.

— Minek köszöni Franciaország mesés jóllétét és bámúlatos teherviselési képességet? E mindenesetre érdekes kérdésre a „Hon” egy munkatársz a következő tanulmányos feleletet adja: Bizonyosan azon nagyszerű tőkének, melyet növendékei és művészei taníttatásába és segélyezésébe fektet. És pedig először is: a közoktatási osztályban, a tudomány és irodalom támogatása, valamint a tudományos és irodalmi intézetek fenntartására megszavazott az 1877-ik évre a következő tételek alatt következő összeget: A központi igazgatásra, a nyilvános taníttatás felügyelőire. az akadémiák igazgatására 1.399,888 frankot; felső normal iskolákra 372,719 frt; az egyes karokra 8.589,120 frt; egyetemi könyvtára 34,000; tanárok jutalmazására 10,000 .rt; a francia nemzeti intézetre 668,762 frt; orvosi akadémiára 75.500 frt; a francia kollegiumra 444,438 frt; természettani muzeumra 780,042 forint; csillagvizsgáló intézetre 643,500 frt; nemzeti könyvtára 583,023 frt; tudósok és írók jutalmazására 206,000 forint; lyceumokra és községi kollogiumokra 4.584 200 frt; azon kívül 1.000,000 fr. még a lyceumokra; népiskolákra 23.135,916 frt, a népiskolák felügyeletére 1.583,122 forint, s így összesen iskolai célokra 49.211,282 frt. Másodsor: szépművészetekre és muzeumokra összesen 7.417,480 frkot. Tehát Franciaország a szellemi tőke emelésére ad ez évben 56.628,762 frkot. És mi?!...

— A szolgabíró teendői a tanügy terén a következők: A szolgabíró, a tanfelügyelő vagy a közigazgatási bizottság megkeresésére a községi előljáróságoknak a népiskolai ügyekben általok foganatosítandó rendeleteket kiadja, azok vegrehajtását ellenőrzi, e végre a vallás- és közoktatási miniszter úr ő nagyméltóságától nyert megbízása alapján meglátogatja járása iskoláit, és meggyőződik, valjon a község pontosan teljesítie reá szabott köteleességét és ha mulasztásnak jön nyomára, a hanyag előljárót köteleessége teljesítésére szoritja, sőt megbüntetését is kieszközli. Kiváloán ügyel arra, hogy az iskolai alapvagyon gyarapítására a tagosítás megtörténtekor a területnek egy századrésze elkülöníttessék; hogy a községek előljáróságai rászoritották-e a községökbeli iparosok tanoncait az iskolába járásra, ha e részben is kötelsség mulasztásnak jön nyomára, a községi bírák irányában az 1876. XXVIII. t. c. 7. §-a szerint jár el, az iparosok irányában pedig az 1872. t. c. 40. és 42. §§-ainak szerez érvényt. Néptanoda.

— Lapunk szűk tere miatt a nyilvános nyugtatványok a jövő számra maradtak.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Demeter Sámuel úrnak, Zágón: A lapokat elküldöttük s elkötelező ígérletét köszönjük. — Bárány J. Gy. tanár úrnak, Budapest: Legjobb akaratunk mellett sem adhatók most, de jövő számunk hozni fogja, addig azonban magán levélben is felkeressük.